

Klasisko valodu gramatika Rīgas izglītības vēsturē

Grammar of classical languages in educational history of Riga

Gīta Bērziņa, Brigita Cīrule

Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte

Klasiskās filoloģijas nodaļa

Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050

E-pasts: gita.berzina.hzf@lu.lv, brigita.cirule@lu.lv

Eiropas kultūras un izglītības vēsturē liela nozīme ir antīkās pasaules mantojumam un to medijam – klasiskajām valodām: latīņu un sengrieķu. Rīgas izglītības iestādēs, sekojot Eiropas tendencēm un paraugam, jau 16. gadsimtā tiek ieviestas *studia humanitatis* un stabila vieta rīdzinieku izglītībā tiek atvēlēta latīņu un sengrieķu valodai. Abas senās valodas līdz ar antīkajiem tekstiem kalpo augstākajam *humanitas* mērķim, vispusīgi izglītotu sabiedrības locekļu audzināšanai un ir būtiska klasiskās izglītības daļa Rīgā līdz pat 20. gs. pirmajai pusei.

Latīņu un sengrieķu valodas nozīme pamatā tiek uzlūkota vienoti, resp., abas tiek uztvertas kā noderīgas vieniem un tiem pašiem mērķiem, un, abu izteikti fleksīvo valodu struktūrā saskatot dominējošās līdzības, tās, sākot jau ar 16. gs. beigām, Rīgas skolās tiek mācītas līdzīgi, lielākoties kā akadēmiskas disciplīnas. Līdzību pamats ir gramatiskā struktūra, un kā vienas, tā otras valodas iepazīšana un apguve balstās vispirms uz detalizētu, secīgu gramatikas izzināšanu. Abu valodu gramatikas izklāsts un interpretācija Rīgas izglītības iestādēs ir stabila, bez kardinālām izmaiņām daudzu gadsimtu garumā līdz 20. gs. un savā ziņā pat 21. gs. sākumam. Domājams, tas skaidrojams ar šīs pieejas piemērotību to klasisko valodu studējošo izglītošanā, kuru dzimtā valoda arī pieder pie fleksīvo valodu grupas, turklāt aizvien paturot prātā arī latīņu un sengrieķu valodas apguves mērķus, kādi katrā konkrētā laikposmā Rīgas izglītības iestādēs izvirzīti.

Primāri stabili izzināta klasisko valodu gramatiskā bāze ļauj izprast šo valodu struktūru un sistēmiski – caur salīdzinājumu – uztvert citas, līdzīgās, modernās ide valodas. Tas ļauj dziļāk un detalizētāk saskatīt universālās, tipoloģiskās līdzības dažādās valodās un skaidrāk apzināties atšķirīgās iezīmes. Šāda pieeja latīņu un sengrieķu valodai nozīmīgi paplašina lingvistisko kompetenci, attīsta loģisko un kritisko domāšanu un sekmē vispārējo intelektuālo attīstību.

Atslēgvārdi: gramatika; latīņu valoda; sengrieķu valoda; klasiskā izglītība; Rīgas izglītības vēsture; gramatiskā struktūra.

Levads

Eiropas kultūras un izglītības, kā arī vispār dažādu zinātņu jomu attīstības vēsturē liela nozīme ir antīkās pasaules mantojumam un to medijam – klasiskajām valodām: latīņu un sengrieķu. Arī Baltijas reģions ar Rīgu kā vienu no tā metropolēm uzskatāms par Eiropas kultūras un izglītības daļu un divu gadu tūkstošos attīstīto vērtību un ideju mantinieku.

Šī raksta mērķis ir iezīmēt, kā klasiskās valodas, it īpaši to gramatika rod vietu rīdzinieku izglītībā, kāds ir latīņu un sengrieķu valodas gramatiku raksturs un kādam nolūkam tās kalpo.

Gramatikas izpratne laika gaitā mainījusies – no sākotnēji šaura valodas skaņu sastāva, izrunas un atveides apraksta līdz plašākam tekstu valodas aplūkojumam un identificējumam ar filoloģiju, tad atkal sašaurinoties līdz definējumam par valodas gramatisko uzbūvi (Blese 1931, 10439–10440; Grabis 1967, 581; Law 2003, 54–55). Jēdziena izpratnes nianse atklāj arī šis raksts, kurā gramatika saprasta gan kā valodas gramatisko parādību kopums, gan arī kā gramatisko parādību sistēmisks apraksts (Skujiņa 2007, 132).

1. Klasisko valodu aizsākumi humānisma laika Rīgā un to nozīme

Sekojojot Eiropas tendencēm un paraugam, jau 16. gadsimtā Rīgas izglītībā – vispirms Domskolā, uz kuras bāzes vēlāk tiek veidota Rīgas akadēmiskā ģimnāzija, un tad arī 17. gs. beigās dibinātajā Rīgas jeb Kārļa licejā, vēlāk arī citās skolās – tiek ieviestas *studia humanitatis*.¹ Būtisks to stūrakmens ir klasisko valodu gramatika, kas līdzās rētorikai, dialektikai, aritmētikai, ģeometrijai, astronomijai un mūzikai jau kopš antīkās pasaules tiek uzskatīta par vienu no septiņu brīvo mākslu (*artes liberales*) disciplīnām (Wagner 1983; Lausberg 1998, 9–11). *Studia humanitatis* ietvaros stabila vieta rīdzinieku izglītībā tiek atvēlēta latīņu un sengrieķu valodai, kā arī klasisko romiešu un sengrieķu autoru tekstu studijām.

Kā 1594. gadā reorganizētās Domskolas atklāšanas runā norāda tās galvenais reorganizētājs Johans Rīvijs (*Johannes Rivius*, bijušais Halles ģimnāzijas rektors, kurš savulaik strādājis arī Leipcigas Universitātē), sevišķas skolnieku izaugsmes attīstīšanai labi iekārtotās skolās ir ieviesta abu seno valodu [t. i., latīņu un sengrieķu] autoru tekstu tulkošana/izskaidrošana, un arī Domskola vēlas rūpīgi izglītot jauniešus, nodrošinot tiem padziļinātas literatūras studijas un izglītotus seno rakstnieku darbu iztirzājumus (*Orationes tres* 1597²). Abas klasiskās valodas līdz ar antīkajiem tekstiem kalpo augstākajam *humanitas* mērķim, tikumiski krietnu un vispusīgi izglītotu sabiedrības locekļu audzināšanai un ir būtiska klasiskās izglītības daļa Rīgā līdz pat 20. gs. pirmajai pusei.

Kā tas iezīmējas jau J. Rīvija vārdos un detalizēti vērojams reorganizētās Domskolas mācību plānos, kas līdz ar skolas atklāšanas runām iekļauti krājumā *Orationes tres* (1597), latīņu un sengrieķu valodas nozīme pamatā tiek uzlūkota vienoti.

Abas tiek uztvertas kā noderīgas vieniem un tiem pašiem mērķiem, proti, gan vispār valodas kompetenču attīstīšanai, gan spēcīgas, iedarbīgas un izsmalcinātas izteiksmes apguvei, gan oratorprasmju izkopšanai, gan ētisko ideālu un vērtību apguvei³.

¹ Plašāk par to sk. Bērziņa, Cīrule 2015, 21–34, 2018, 14–30.

² Šajā izdevumā lappuses nav ierastajā veidā numurētas.

³ Detalizēts minēto aspektu aplūkojums nav šī raksta mērķis. Tomēr jāatzīmē, ka humānismā tiek pārņemti un turpināti antīkās pasaules izglītības principi, kas jēdzienus „pareizs”

Abu izteikti fleksīvo valodu struktūrā tiek saskatītas dominējošas līdzības, un, lai gan atšķiras tām atvēlētais stundu apjoms izglītības procesā, abas, sākot jau ar 16. gs. beigām, Rīgas skolās tiek mācītas līdzīgi, lielākoties kā akadēmiskas disciplīnas.

Latīņu valoda, t. i., tās gramatika, Domskolā tiek sākota jau kvintā (5., t. i., sākuma klasē, *classis quinta*), bet grieķu valodas pamati, kā redzams no mācību plāniem (*Orationes tres* 1597), ar četrām stundām nedēļā tiek sniegti sekundā (2. klasē, *classis secunda*, vēlāk licejā jau 3. klasē (*Pensa lectionum Lycei Imperatorii*⁴)). Nākamajos gados valodu zināšanas tiek padziļinātas ar sarežģītāku gramatikas jautājumu, kā arī sintakses apguvi un autoru lasījumiem.

Abu seno valodu līdzību pamats ir gramatiskā sistēma, un kā vienas, tā otras iepazīšana un apguve balstās uz detalizētu gramatikas izzināšanu. Tiek sākts ar burtu un to izrunas īpatnību iepazīšanu, prosodiju un pareizrakstību, kas sengrieķu valodā gan prasa ievērojami ilgāku laiku un lielāku uzmanību nekā latīņu, turklāt grieķu burtu un skaņu apgūvē tiek izzināta atbilstme latīņu valodas burtiem un skaņām.

Tad tiek secīgi apgūtas dažādas vārdšķiras (sadaļas nosaukums *Etymologia: partes Orationis*) – vispirms nometu deklinācijas, to locījumu sistēma (t. sk. dzimtes un locījumu neregularitātes), tad verbu konjugēšanas sistēma, kā arī citas morfoloģiskās paradigmas. Pēc tam seko sintakses likumību izklāsts, kas tuvina tulkošanas pamatiemaņu izveidei. Burtus, lasīšanu, runāšanu un rakstīšanu skolēni mācās, lasot un pārrakstot evaņģēliju tekstus; vārdšķiru deklinēšanu un konjugēšanu apgūst no gramatikas grāmatām un, lai gūtu izpratni par praktisko valodas lietojumu (*in necessario linguae usu demonstrando*), to papildina ar piemēriem no evaņģēļiem un seno autoru tekstiem.

Gramatikas apguve nav atraujama no literāro tekstu studijām, no izcilu autoru tekstu iepazīšanas un interpretācijas, t. i., vārdu īsto nozīmju izpētes, runas figūru, analogiju un alūziju analīzes. Šo jau antīkās pasaules gramatiķu aizsākto principu (sk., piem., par Dionīsija Trāķieša (*Dionysius Thrax*, ap 170. – ap 90. g. p. m. ē.), arī Kvintiliāna (*Marcus Fabius Quintilianus*, ap 35. – ap 100. g.) darbiem (Law 2003, 54–64) saglabā un atspoguļo arī humānisma periodā Rīgas skolās īstenotā klasisko valodu gramatikas apmācība un izmantotie mācību materiāli.

Tā gramatiku, proti, burtu un skaņu, vārdšķiru, vārdu formu maiņu un saistījuma pamatprincipu apguvi, papildina arvien plašāki seno grieķu un romiešu autoru tekstu lasījumi. Pakāpeniskas pareizas/labas valodas pieredzes iegūšanai tiek sākts ar īsām frāzēm un izteicieniem (piem., grieķu valodā – ar septiņu gudro izteicieniem, bet latīņu valodā ar Katona (*Marcus Porcius Cato*, 234.–149. g. p. m. ē.) distihiem), tad pārejot pie izvērstākiem saistītiem tekstiem (piem., latīņu valodā pie Cicerona (*Marcus Tullius Cicero*, 106.–43. g. p. m. ē.) vēstulēm (*classis tertia*), Vergilija (*Publius Vergilius Maro*, 70.–19. g. p. m. ē.)

---

un „nepareizs/kļūdainis”, t. sk. runājot par pareizu vai nepareizu/kļūdainu valodu, saista plašāk ar tikumu (*virtutes*) apguvi vispār, un līdz ar to gramatika kā pareizas valodas/runas zināšana/prasme (*recte loquendi scientia* Quint. Inst. 1. 4. 2) neizbēgami cieši saistīta ar ētiku (sk. Lausberg 1998, 11).

⁴ Šajā izdevumā lappuses nav ierastajā veidā numurētas.

„Bukolikām” (*classis secunda*) un „Eneidas” (*classis prima*) u. c.; grieķu valodā pie Isokrata (*Isokrates*, 436.–338. g. p. m. ē.), Pitagora (*Pythagoras*, ap 570. – ap 495. g. p. m. ē.) izteikumiem, Fokilida (*Phocilides*, dz. ap 560. g. p. m. ē.) dzejas rindām un Ēzopa/Aisopa (*Aisopos*, ap 620.–564. g. p. m. ē.) īsām fabulām, bet tālāk dažkārt arī Homēra (*Homēros*, ap 8. gs. p. m. ē.), Ksenofonta (*Xenophon*, ap 431.–354. g. p. m. ē.) un citu izcilu autoru tekstiem.

Humānisma periodā svarīgi ir iemācīt ne tikai seno valodu elementārzināšanas, bet dziļāku valodas izpratni. Grieķu un latīņu valodas apguves mērķis ir ne vien pareizs, bet arī elegants un skaists šo valodu lietojums runā un rakstos (*facultas dicendi et scribendi*), spējas un prasmes ne tikai izlasīt svētos rakstus vai citus senos tekstus, bet arī diskutēt (*disputare in Graecis et Latinis*) un sacerēt pašiem savus tekstus kā latīņu, tā grieķu valodā, tālab būtiska uzmanība veltīta arī runas/izteiksmes kvalitāšu (t. s. tikumu *virtutes*) un kļūdu (*vitia*) izzināšanai, kas jau antīkās pasaules gramatiķu skatījumā bija viena no būtiskākajām pareizas valodas apguves daļām (sk., piem., Lausberg 1998, 216–470).

Valodu apmācībā tiek akcentēts secīgums un pakāpeniskums (resp., mācīšanas process no detaļas uz plašo, no vieglā uz grūto). Priekšplānā tiek izvirzīts skolēniem derīgais (*discentium utilitas*) un respektēts gan viņu vecums, gan apguves spējas, gan valodu savdabība (*proprietas*).

Būtiski, kā to iecerēts sasniegt arī ar noteikta gramatiskā materiāla izklāstu.

2. 16.–18. gs. izmantotās gramatikas

Kā latīņu, tā sengrieķu valodu apgūvē Rīgas klasiskās izglītības skolās 16.–18. gs. tiek izmantoti atzīti Rietumeiropas autoritāšu darbi.

Latīņu valodā pamatā tiek lietoti m. ē. 4. gadsimtā dzīvojušā romiešu gramatiķa Ailija Donāta (*Aelius Donatus*, ap 4. gs. vidū) gramatikai veltītie un ilgus gadu simtus ļoti populārie darbi – *Ars maior* („Lielā gramatika”) un *Ars minor* („Mazā gramatika”).

Sengrieķu valodas apmācībā tiek lietotas vairākkārt dažādos (t. sk. *rudimenta*) variantos izdotās Leipcigas grieķu valodas profesora Johana Meclera (*Johann Metzler / Iohannes Mecelerus*) grieķu valodas gramatika (*Grammatica Graeca*) un Nikolasa Klenarda (*Nicholas Clenard / Nicolas Cleynaerts / Nicolaus Clenardus*) gramatika (*Grammatica Graeca*, 1530), kā arī Rostokas Universitātes rektora un grieķu valodas profesora Johana Posela (*Johann Possell / Johannes Posselius*, 1528–1591) Rietumeiropas skolās plaši izmantotā *Syntaxis Graeca* (1565) (Bērziņa, Cīrule 2018, 18–19).

Latvijā šīs senākās klasisko valodu izglītībā lietotās grāmatas nav saglabājušās, tālab precīzu ziņu par šeit izmantoto materiālu nav, bet spriest par šo gramatiku raksturu iespējams pēc Eiropas bibliotēkās saglabātiem izdevumiem (piem., Mecelerus 1569; Clenardus 1632; Posselius 1580; Posselius 1594; par Donāta gramatikām sk. Holtz 1981).

Visās gramatikas grāmatās, lai gan atšķiras aplūkotā valoda (latīņu vai grieķu) un izklāstītā materiāla apjoms, pamatā valodas gramatiskā sistēma atklāta līdzīgi.

Piem., Ailija Donāta *Ars maior*, kas spilgti atklāj romiešu *ars grammatica* tradīciju un kalpo par pamatu gramatikas mācīšanai un gramatiku rakstīšanai

Eiropā vairāk nekā 1000 gadus (Hovdhaugen 1995; Law 2003, 65), paredzēta latīņu valodas pienācīgai apguvei un iedalīta trijās daļās: pirmajā daļā aplūkota skaņa (*vox*), burti (*litterae*), arī zilbes, pantmēri, akcents un interpunkcija; otrajā daļā aplūkotas dažādas vārdu šķiras, bet trešā daļa veltīta stila jautājumiem, izteiksmes kvalitātēm un kļūdām (*barbarismus*, *soloecismus*, *metaplasmus*), tropiem un figūrām.

Gramatikas pamatdaļa veltīta latīņu valodas morfoloģijas aprakstam, un galvenā uzmanība koncentrēta uz secīgu 8 vārdšķiru – nomena (*Nomen*), pronomena (*Pronomen*), verba (*Verbum*), adverba (*Adverbium*), particīpa (*Participium*), konjunktīvas (*Coniunctio*), prepozīcijas (*Praepositio*) un interjekcijas (*Interiectio*) – aplūkojumu, tomēr zīmīgi, ka par būtiskiem uzskatīti un Donāta grāmatā ietverti arī fonoloģijas, metrikas un stilistikas jautājumi.

Visam darbam raksturīga stingri hierarhiska struktūra, no vismazākās vienības – skaņas un burta – pakāpeniski virzoties pie lielākām un plašākām vienībām – zilbēm, tad vārda un, visbeidzot, teikuma. Sistemātisks izklāstāmā materiāla strukturējums vērojams arī nodaļu ietvaros; turklāt priekšplānā izvirzītas semantiskās kategorijas, kā mazāk svarīgus (ja vispār) minot formas aspektus un kategorijas. Tas zināmā mērā saistīts ar faktu, ka Donāta gramatikas – kā *Ars maior*, tā *Ars minor* – (tāpat kā citas romiešu sarakstītās) veidotas latīņu kā dzimtās valodas runātājiem un aplūkotais valodas materiāls atbilstīgi izvēlēts un organizēts, izvairoties no ikvienam valodas lietotājam vispārzināmas informācijas.

Donāta *Ars maior* piedāvātais materiāla izkārtojums kalpo par paraugu neskaitāmiem citiem darbiem Eiropas gramatiskajā domā un plaši tiek izmantots latīņu valodas apguvē līdz pat jauno laiku sākumam, kad latīņu valodu jau ilgus gadsimtus apgūst kā svešvalodu (plašāk sk. Holtz 1981).

Savukārt *Ars minor* paredzēta iesācējiem, un tajā īsi aplūkotas tikai jau minētās 8 vārdu šķiras. Gramatiskā materiāla izkārtojums šajā darbā acīmredzami pielāgots tā pedagogiskajam mērķim – atdarinot sarunu starp skolotāju un skolnieku, būtiskākā pamatinformācija par katru vārdšķiru sniegta īsu jautājumu un atbilžu, ne vienlaidus secīga izklāsta formā, piem.:

(1) <i>partes</i>	<i>orationis</i>	<i>quot</i>	<i>sunt?</i>
daļa.NOM.PL	runa.GEN.SG	cik	būt.PRS.3PL
<i>octo.</i>			
astoņi.NUM			
<i>quae?</i>			
kāds.PRON.NOM.PL.F			
<i>nomen</i>	<i>pronomen</i>	<i>uerbum</i>	<i>aduerbium</i>
nomens.NOM.SG	pronomens.NOM.SG	verbs.NOM.SG	adverbs.NOM.SG
<i>participium</i>	<i>coniunctio</i>	<i>praepositio</i>	
particips.NOM.SG	konjunktīva.NOM.SG	prepozīcija.NOM.SG	
<i>interiectio.</i>			
interjekcija.NOM.SG			

<i>nomen</i>	<i>quid</i>	<i>est?</i>	
nomens.NOM.SG	kas.PRON.NOM.SG.N	būt.PRS.3SG	
<i>pars</i>	<i>orationis</i>	<i>cum</i>	<i>casu</i>
daļa.NOM.SG	runa.GEN.SG	ar.PREP	locījums.ABL.SG
<i>corpus</i>			
ķermenis.ACC.SG			
<i>aut rem</i>	<i>proprie</i>	<i>communiter-ue</i>	
vai lieta.ACC.SG	atsevišķi.ADV	vispārīgi.ADV-vai.PRT	
<i>significans.</i>			
apzīmēt.PTCP.PRS.NOM.SG			

‘Cik ir runas daļas (=vārdu šķiras)?

Astoņas.

Kādas?

Nomens, pronomens, verbs, adverbs, particips, konjunkcija, prepozīcija, interjekcija.

Kas ir nomens?

Runas daļa (=vārdšķira) ar locījumu, kas apzīmē ķermeni vai lietu atsevišķi vai vispārīgi.’

Gramatiskais materiāls nav specifiski strukturēts pēc kvalitātes un nozīmes. Secīgi un koncentrēti, skaidrākai izpratnei iekļaujot nelielus piemērus, sniegta galvenā informācija par katru vārdšķiru – nomenu (gan substantīvu, gan adjektīvu) gramatiskajām kategorijām resp. dzimti, skaitli, locījumiem, pronomenu veidiem un kategorijām (noteiktību, personām, skaitļiem, locījumiem), verbu konjugācijām un kategorijām (laikiem, skaitļiem, personām, kārtām), kā arī attiecīgo formu veidošanu utt.

Grieķu valodas gramatikās materiāla izklāsts ir līdzīgs.

Gan J. Meclera, gan N. Klenarda vairākkārt izdotajās grieķu gramatikās pēc 24 alfabēta burtu, to fonētisko vērtību, skaņu iedalījuma, dvesmu un akcentu lietošanas aplūkojuma secīgi sniegta informācija par 8 vārdšķirām: 1) artikulu (*Articulus*), 2) nomeniem (substantīviem, adjektīviem, arī numerāļiem) (*Nomen*), 3) pronomeniem (*Pronomen*), to kategorijām un deklinēšanu, 4) vārdiem (*Verbum*), to iedalījumu, kategorijām, laikiem un izteiksmēm, tad atsevišķi par 5) participiem (*Participium*), 6) adverbjiem (*Adverbium*), 7) prievārdiem (*Praepositio*) un 8) saikļiem (*Coniunctio*) (Mecelerus 1569; Clenardus 1632).

Ikkatrā sadaļā secīgi izklāstīta gramatisko formu veidošana un locīšana, doti nepieciešamie piemēri un paradigmas, norādīti izņēmumi, kā arī nereti sniegta informācija par gramatisko formu funkcijām un lietošanu (piem., aplūkojot artikulu, prievārdu u.c.), t. sk. būtiskām lietojuma īpatnībām atsevišķu autoru tekstos vai konkrētos sengrieķu valodas dialektos. Dažkārt iekļauta arī etimoloģiska un vārddarināšanas informācija.

Grieķu valodas materiāla izklāstā, it sevišķi atšķirību gadījumā, regulāras ir atsauces un salīdzinājums ar latīņu valodas gramatisko sistēmu.

Lai gan, no mūsdienu skatu punkta vērtējot, atšķiras kādu gramatisko formu interpretācija un analīze (piem., latīņu verbu iedalījums trīs, ne mūsdienu pieņemtajās četrās konjugācijās; sengrieķu nomenu detalizētāka klasifikācija piecās deklinācijās atšķirībā no mūsdienu lingvistiskajā domā vispārpieņemtajām trim deklinācijām u. tml.) vai sniegtās informācijas apjoms, pamatā kā latīņu, tā sengrieķu valodas grāmatās iezīmējamā vienota materiāla struktūra un sistemātisks izklāsts. Grāmatas paredzētas valodu pamatu apguvei skolās, bet materiāla izklāsts nav pielāgots vienlaicīgai dažādu valodas parādību izziņai un sniegts gandrīz vai akadēmiski – secīgi un sistemātiski iekļaujot visu būtiskāko informāciju par vārdšķirām.

Lai gan precīzu ziņu šobrīd nav un nepieciešama jautājuma tālāka izpēte, domājams, ka Rīgas Domskolas mācību plānos minētās latīņu un grieķu valodas gramatikas grāmatas kalpoja arī turpmākos gadsimtus (17.–19. gs.) rīdzinieku izglītošanā, kamēr klasiskās valodas bija nozīmīga izglītības daļa.

3. Klasisko valodu gramatika 20. gadsimtā

Pastiprināta uzmanība Latvijā klasisko valodu, un jo īpaši latīņu, gramatikai, sevišķi gramatiskām kategorijām un gramatikas izkārtojumam mācību grāmatās, no jauna tiek veltīta 20. gadsimtā. Padziļināti un detalizēti klasisko valodu gramatika tiek pētīta un tās izklāsti veidoti sevišķi 20. gs. pirmajā pusē, kad latīņu un sengrieķu valoda ietverta un tiek plaši apgūta labāko Rīgas klasisko ģimnāziju mācību programmās un Latvijas Universitātē tiek ieviestas un nozīmīgi attīstās klasiskās studijas.

Savukārt gadsimta vidū vēsturiskās un sociālās pārmaiņas Latvijā būtiski ietekmē izglītības jomu, t. sk. klasisko valodu apmācību. Vērojama vispār izglītības un arī klasisko valodu apguves mērķu maiņa un līdz ar to arī latīņu un sengrieķu valodas apguves līmeņu un apjoma maiņa. Pakāpeniski padomju izglītības sistēmā unificējot mācību programmas un atsakoties no klasiskajām ģimnāzijām, klasiskās valodas (un arī tad bieži vien tikai latīņu valoda!) tiek saglabātas vairs tikai augstskolu līmenī atsevišķās studiju programmās. Būtiski samazinās šīm valodām atvēlētais stundu skaits, reducējot klasisko valodu apjomu līdz īsa elementārkursu līmenim (Paparinska, Bērziņa 2009; Bērziņa, Kalniņa 2017). Tas neizbēgami atspoguļojas arī mācāmajā valodu materiālā, kā arī lietotajos un izstrādātajos teorētiskajos un mācību materiālos, jo īpaši gramatikas grāmatās.

20. gs. Latvijā top virkne latīņu un arī sengrieķu gramatikas grāmatu, kuras lielākoties veidotas kā praktiskās gramatikas, paredzētas galvenokārt skolu un augstskolu vajadzībām.

Dažos gadījumos gan to struktūrā un materiāla izklāstā vērojami arī akadēmiskajām/zinātniskajām gramatikām raksturīgi elementi. Tas sakāms, piem., par Konstantīna Zuša „Latīņu gramatiku” (Zutis 1937, 1938) vai Pētera Ķiķaukas „Grieķu gramatiku” (Ķiķauka 1934a, 1934b), kuras abas izstrādātas divās daļās, pirmajā aplūkojot fonētikas un morfoloģijas, bet otrajā daļā – sintakses jautājumus.

K. Zutis savu „Latīņu gramatiku”, piem., iecerējis kā plašāku darbu, „kas atrastos jaunlaiku valodniecisko prasību augstumos, bet reizē apmierinātu arī pedagoģiskās prasības, un tā atļautu kā latviešu skolēniem, tā arī studentiem iegūt

pilnīgāku un dziļāku latīņu valodas izpratni” (Zutis 1937, 3). Atbilstoši izvīzītajam mērķim plaši un dziļi izklāstot literārās latīņu valodas gramatikas parādības, vispirms detalizēti aplūkota patskaņu un līdzskaņu fonētika, atklājot daudzveidīgās skaņu pārmaiņas (Zutis 1937, 14–50). Tad seko morfoloģijas daļa, kurā secīgi un sīki aplūktas deviņas vārdšķiras – *substantīva* (53–69), *adiectiva* (70–79), *pronomina* (80–88), *numeralia* (89–95), *verba* (95–167), *adverbia* (168–171), *praepositiones* (171–172), *coniunctiones* (173–174), *interiectiones* (174) – un tām raksturīgās kategorijas, atšķirībā no iepriekšējo gadsimtu tradīcijas jau skaidri nošķirot substantīvus un adjektīvus, kā arī neuzskatot par atsevišķu vārdu šķiru participus. Tiek piedāvāts arī dažādu izņēmumu skaidrojums.

Latīņu sintaksei veltītajā daļā autors savukārt detalizēti pievēršas dažādo vārdšķiru un lokāmo formu nozīmei un funkcijām teikumā (Zutis 1938, 110–318), izskaidrojot arī locījumu mācību (27–109), bet beigu daļā aplūko dažādus teikumu veidus (337–409). Būtiski atzīmēt, ka šajā gramatikas izklāstā skarti arī vēsturiskās gramatikas jautājumi, parādīts, kā sintakse robežojas ar morfoloģiju, norādīts uz „sintaktisko likumu dažādību dažādos laikmetos, dažādu literāro veidu darbos, dažādos valodas slāņos”.

Un līdzīgi savā ziņā akadēmisks gramatiskā materiāla izvērsums un izklāsts vērojams P. Ķiķaukas „Grieķu gramatikā”. Lai gan autors pirmās daļas priekšvārdā norāda, ka tā paredzēta studentiem, tajā apskatīts tikai atiskais dialekts un viņš gramatisko materiālu centies sniegt pēc iespējas īsā un viegli pārskatāmā veidā, tomēr secīgi izklāstītie valodas fakti visā darbā gan fonētikas (t. s. *skaņu mācības*, Ķiķauka 1934a, 7–24), gan morfoloģijas (t. s. *formu mācības*, Ķiķauka 1934a, 25–138), gan sintakses līmenī ir apjomīgi un detalizēti. It bieži sniegtas arī „ziņas no vēsturiskās gramatikas”, daudz detalizētu paskaidrojumu par noteiktu formu attīstību, izņēmumiem un īpatnībām, plašas paradigmas, turklāt lingvistiskā terminoloģija sniegta gan latviešu valodā, gan līdzās latīņu un bieži grieķu valodā. Iekļauts arī materiāls par vārdu darināšanu (139.–143. lpp.) un pielikumā grieķu dialektu formas un būtiskākās iezīmes (143.–163. lpp.). Otrajā daļā izklāstīta grieķu teikuma mācība – teikuma locekļu saskaņošana (Ķiķauka 1934b, 5–8), locījumu sintakse (13.–30. lpp.), dažādu vārdšķiru formu lietojums (31.–69. lpp.), kā arī teikumu veidi (70.–85. lpp.), salīdzinot grieķu un latviešu valodas parādības, un pievienota informācija par grieķu metriku (100.–112. lpp.).

Tādējādi gan K. Zuša veidotā latīņu valodas gramatika, gan P. Ķiķaukas sarakstītā grieķu valodas gramatika visai pilnīgi atklāj katras valodas struktūru un ir noderīgas padziļinātai klasisko valodu apguvei visos valodas līmeņos.

Pārējie Latvijā 20. gadsimtā tapušie un klasisko valodu apguvē plaši izmantotie darbi, kuros izklāstīti latīņu un vienā gadījumā arī sengrieķu valodas gramatiskās sistēmas pamatprincipi, vērtējami kā izteikti praktiska rakstura (t. s. *skolu gramatikas* (Skujiņa 2007, 132), sal. vācu *Schulgrammatik* (Law 2003, 65), angl. *pedagogical grammar* (Crystal 1998, 88)), resp., te runājam par mācību grāmatām. Šo darbu nosaukumos lielākoties netiek lietots gramatikas vārds. Neraugoties uz vienoto pedagoģisko mērķi, tie ir visai dažādi pēc mērķauditorijas, materiāla apjoma un izklāsta dziļuma:

1. Grāmatas skolām un grāmatas augstskolām. Piem., Eduarda Gulbja „Latīņu gramatika” paredzēta humanitārajām un klasiskajām ģimnāzijām (1937).

- Kā mācību grāmata vidusskolām izstrādāta skolotāja un ilggadēja LU docētāja Jāņa Lezdiņa *Vox Latina* (1949), vēlāk arī *Elementa Latina* (1953) un *Elementa Latina II* (1956). Turpretim augstskolās studējošiem veidotas, piem., J. Lezdiņa *Studia Latina* (1962), LU docētāju Lijas Čerfasas, Tamāras Fominas un Pāvila Zicāna „Latīņu valoda” (1974), Annas Rātas „Latīņu valodas kurss” (1967) un vienīgā padomju laikā Latvijā tapusi sengrieķu valodas mācību grāmata – A. Rātas “Īss sengrieķu valodas kurss” (1983), kas domāta tieši tālaika Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes studentiem, u. c.
2. Grāmatas, kas paredzētas precīzākam noteiktas jomas adresātu lokam, piem., iepriekš minētā L. Čerfasas, T. Fominas un P. Zicāna „Latīņu valoda” domāta galvenokārt filoloģijas, svešvalodu un vēstures fakultātes studentiem, bet medicīnas institūtu un medicīnas skolu vajadzībām veidota Elzas Robas un Jevgenijas Altementes *Lingua Latina pro medicis* (1965), turpretim topošajiem juristiem izstrādāta Annas Rātas “Latīņu valoda juristiem” (1991).
  3. Atkarībā no iecerētā izklāstāmā valodas materiāla plašuma un dziļuma atšķiras darbu apjoms. Lielākā daļa 20. gadsimtā tapušo darbu paredzēti salīdzinoši īsam valodas apmācības kursam, t. i., tikai elementārās gramatikas apguvei, un sagatavoti vienā daļā, bet atsevišķos gadījumos, ja autors iecerējis izvērstāku un detalizētāku valodas faktu izklāstu, izstrādāti divās daļās kā, piem., J. Lezdiņa *Elementa Latina* (1953, 1956, sal. Ķīķauka 1934a, 1934b, Zutis 1937, 1938).
  4. Darbi (mācību grāmatas), kuros gramatika, lai gan to būtiski papildina uzdevumu un tekstu daļa, kā arī nereti šajās grāmatās iekļauta neliela vārdnīca, nošķirta atsevišķi un dota sistemātiskā veidā kā vienots veselums. Tāda izteikti ir E. Gulbja „Latīņu gramatika” (1937), kuru paredzēts lietot kopā ar uzdevumu un tekstu krājumu *Prima luce. Chrestomathia Latina picta cum vocabulario et lexicis in usum tironum scripta* (1934), kā arī, piem., A. Rātas „Latīņu valodas kurss” (1967), L. Čerfasas, T. Fominas un P. Zicāna “Latīņu valoda” (1974), A. Rātas “Īss sengrieķu valodas kurss” (1983) u. c. Ir savukārt arī darbi, jau izteikti orientēti kā pakāpeniski lietojamas mācību grāmatas, kur gramatiskais materiāls cieši apvienots ar šaurāku vai plašāku tekstu un uzdevumu daļu un izkārtots secīgās nodarbībās, piem., J. Lezdiņa *Elementa Latina* (1953, 1956), E. Robas un J. Altementes *Lingua Latina pro medicis* (1965) u. c. Kā savdabīgs izņēmums minama J. Lezdiņa mācību grāmata *Studia Latina* (1962), kura „domāta ne tikai universitātes mācību plānos paredzētā latīņu valodas elementārā kursa nokārtošanai, bet eventuāli arī kā rokasgrāmata šīs valodas pilnīgākām studijām” (Lezdiņš 1962, 3). Šīs grāmatas pirmajā daļā dots latīņu valodas elementārkurss 25 nodaļās (katrā iekļauta attiecīgā gramatikas tēma, izklāstīta latīņu valodā, teksti un viela atkārtošanai) (8.–117. lpp.), otrajā daļā teksti un gramatikas materiāls iepriekš apgūtās vielas nostiprināšanai (118.–168. lpp.), savukārt trešajā daļā atrodama latīņu valodas sistemātiskā gramatika (169.–360. lpp.), ne tikai aptverot visu pamatkursā apgūstamo materiālu, bet to vēl padziļinot vēsturiskā aspektā un papildinot ar informāciju, kas nepieciešama dažādu autoru tekstu lasīšanai.

Ikvienā gadījumā iecerētajai mācību grāmatas mērķauditorijai gan apjoma, gan aplūkoto faktu, gan izklāsta strukturējuma ziņā pielāgots valodas materiāls, kas iekļauts konkrētajā darbā, – gramatiskās sistēmas plašums un dziļums, gramatiskajās paradigmās lietotie piemēri, izmantotā un apgūstamā leksika, nepieciešamā lingvistiskā, juridiskā, anatomiskā, bioloģijas, farmācijas u.c. terminoloģija, valodas, jo īpaši tās gramatikas apguvei veicamie uzdevumi un lasāmie teksti.

Lai gan praktiskās gramatikas atšķiras ar plānoto mērķauditoriju un valodas faktu izvērsumu un gramatikas materiāls 20. gs. otrajā pusē izdotajās grāmatās lielākoties zaudē izklāsta plašumu un dziļumu, nereti iekļaujot tikai gramatikas pamatus, tomēr gramatiskā materiāla izkārtojuma secība tajās pamatā neatšķiras. Gramatikas daļa arvien strukturēta: fonētika, morfoloģija un sintakse. Valodas apguve paredzēta ar secīgu substantīvu, adjektīvu, verbu, pronomenu, adverbu un numerāļu⁵ gramatisko kategoriju un paradigmu mācīšanos, un šīs gramatikas grāmatas minēto materiālu galvenokārt pakāpeniski pa vārdšķirām arī sniedz. Tas izteikti vērojams darbos ar sistemātisku gramatikas izklāstu, taču visumā šī struktūra ievērota arī mācību grāmatās, kur materiāls izkārtots secīgās nodarbībās. Piem., E. Robas un J. Altementes *Lingua Latina pro medicis* (1965) pēc latīņu alfabēta, izrunas un akcentēšanas likumību aplūkojuma (Roba, Altemente 1965, 7–13) un desmit vārdšķiru pieteikuma (13. lpp.) vispirms uzmanība pievērsta substantīvam, aplūkotas tā gramatiskās kategorijas (dzimtes, skaitļi, locījumi) un sniegta vispārēja informācija par substantīvu deklinēšanu (14.–15. lpp.), tālāk pakāpeniski izklāstot būtisko gramatisko materiālu pa atsevišķām deklinācijām, turklāt arvien sākumā sniegta attiecīgā morfoloģiskā paradigma ar tradicionālu locījumu izkārtojumu (NOM, GEN, DAT, ACC, ABL), tad piezīmes par īpatnībām un izņēmumiem un locīšanas paraugi, noslēdzot ar uzdevumiem un atbilstīgiem teikumiem/tekstiem lasīšanai (sk., piem., 15.–18. lpp.; 29.–32. lpp.). Pēc pamatziņām par substantīvu un 1. deklinācijas aplūkojuma sniegta pamatinformācija par verbu, tā gramatiskām kategorijām un konjugācijām, kā arī 1. un 2. konjugācijas verbu prēzenta formu veidošana (21.–24. lpp.), vien tālāko informāciju mijot pakāpeniski ar ziņām par substantīvu. Tāpat ar būtisko gramatisko pamatinformāciju sākumā pieteiktas arī pārējās vārdšķiras, vien detalizētāko izvērsumu tālāk pakāpeniski mijot ar informāciju par iepriekš minētajām vārdu šķirām. Vārddarināšanas, kā arī sintakses jautājumu aplūkojums savukārt seko pēc attiecīgā morfoloģijas materiāla apguves. Līdzīgi materiāls izkārtots arī citos darbos.

⁵ Var savstarpēji mainīties secība pronomenu, adverbu un numerāļu apgūvē, taču substantīvs un verbs arvien tiek apgūti kā primārās patstāvīgās vārdšķiras un adjektīvs lielākoties tiek apgūts vienlaikus vai tūlīt pēc attiecīgo deklināciju substantīva. Savukārt kā pēdējās vārdšķiras arvien atstātas prievārds, saiklis, izsaukmes vārds un partikula. Klasisko valodu gramatikās plaši tiek lietota latīniskā terminoloģija, tomēr nostabilizējas arī latviskie termini – *lietvārds, īpašības vārds, darbības vārds* u.c. Latviskas cilmes termini 20. gs. gramatikās tiek izmantoti, īpaši apzīmējot skaitļa vārdus, saikļus un izsaukmes vārdus.

Secinājumi

Tādējādi abu klasisko valodu gramatikas izklāsts un interpretācija Rīgas izglītības iestādēs visumā ir stabila, bez kardinālām izmaiņām daudzu gadsimtu garumā līdz 20. gs. un pat 21. gs. sākumam (sal. Strads 2014). Tas, iespējams, skaidrojams ar šīs pieejas piemērotību to klasisko valodu studējošo izglītošanā, kuru dzimtā valoda arī pieder pie fleksīvo valodu grupas.

Primāri stabili izziņāta klasisko valodu gramatiskā bāze ļauj izprast šo valodu struktūru un sistēmiski – ar salīdzinājumu palīdzību – uztvert citas līdzīgās, modernās indoeiropiešu valodas.

Tas liek dziļāk un detalizētāk saskatīt universālās, tipoloģiskās līdzības dažādās valodās un skaidrāk apzināties atšķirīgās iezīmes. Šāda pieeja latīņu un sengrieķu valodai nozīmīgi paplašina lingvistisko kompetenci, attīsta loģisko un kritisko domāšanu un sekmē vispārējo intelektuālo attīstību.

Detalizēta latīņu un sengrieķu valodas gramatikas apguve, kaut elementārā līmenī, gan nav viegls ceļš. To apliecina, balstoties uz salīdzinājumu ar moderno valodu mācīšanu, laika gaitā arvien pieaugošā un 20. gs. beigās – 21. gs. sākumā jau dominējošā gramatikas apguves pieejas kritika. Tiek meklēti jauni ceļi, kas paredz izteiktāku balstīšanos uz tekstu lasīšanu, izpratni un analīzi, vairāk akcentējot arī Eiropas vēstures un kultūras izziņu.

Tomēr pieeju seno valodas gramatikas jautājumu interpretācijā vajadzētu izvēlēties atbilstoši šo valodu apguvei izvirzītajiem mērķiem, kā arī ņemot vērā to studējošo auditorijas specifiku un, protams, laika apjomu, kas atvēlēts seno valodu apguvei.

Saīsinājumi

3	3. persona
ACC	akuzatīvs
ADJ	īpašības vārds
ADV	apstākļa vārds
DAT	datīvs
F	sieviešu dzimte
GEN	ģenitīvs
INF	nenoteiksme (infinitīvs)
M	vīriešu dzimte
N	nekatrā dzimte
NOM	nominatīvs
NUM	skaitļa vārds
PL	daudzskaitlis
PREP	prievārds
PRON	vietniekvārds
PRS	tagadne (prēzents)
PRT	partikula
PTCP	divdabis (participis)
SG	vienskaitlis

Literatūra

1. Bērziņa, Gīta, Cīrule, Brigīta. 2015. The Classical Basis of Education at Riga Dome School during the 16th and 17th Centuries. *Letonica*. 30. *The Riga Humanists and Beyond*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 21–34.
2. Bērziņa, Gīta, Cīrule, Brigīta. 2018. ... redit et virtus, redeunt nunc aurea rursus secula: reformācijas gadsimts kā antīkās kultūras ideālu iesakņošanās laiks Latvijā. *Reformācija un valoda. Valsts valodas komisijas raksti*, 9. Veisbergs, Andrejs, Tēraudkalns, Valdis (red.). Rīga: Zinātne, 14–30.
3. Bērziņa, Gīta, Kalniņa, Ieva. 2017. Die klassische Philologie an der Universität Lettlands in der Zeit der nationalsozialistischen und sowjetischen Okkupation. *The Classical Tradition in the Baltic Region. Perceptions and Adaptations of Greece and Rome*. Spudasmata 171. Vogt-Spira, Gregor, Jönsson, Arne. Olms & Weidmann (eds.). Hildesheim, Zurich and New York: Georg Olms Verlag, 519–544.
4. Blese, Ernests. 1931. Gramatika. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. VI. Rīga: A. Gulbja apgādībā. 10439–10445.
5. Clenardus, Nicolaus. 1632. *Nicolai Clenardi Grammatica Graeca. A Stephano Moquoto è Societate Iesu recognita, ad usum Collegiorum eiusdem Societatis*. Parisii: Ioann. Libert. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=fBdWvvnPskgC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
6. Crystal, David. 1998. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Čerfasa, Lija, Fomina, Tamāra, Zicāns, Pāvils. 1974. *Latīņu valoda*. Rīga: Zvaigzne.
8. Donatus, Aelius. Ars maior. 1981. Holtz, Louis. *Donat et la tradition de l'enseignement grammatical: étude et édition critique*. Paris: CNRS, 585–674.
9. Grabis, Rūdolfs. 1967. Gramatika. *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija*. I. Rīga: Zinātne, 581–582.
10. Gulbis, Eduards. 1934. *Prima luce. Chrestomathia Latina picta cum vocabulario et lexicis in usum tironum scripta*. Trešais, pārlabotais iespiedums. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības apgāds.
11. Gulbis, Eduards. 1937. *Latīņu gramatika. Fonētika, morfolģija un sintakse*. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības apgāds.
12. Holtz, Louis. 1981. *Donat et la tradition de l'enseignement grammatical: étude et édition critique*. Paris: CNRS.
13. Hovdhaugen, Even. 1995. Roman *Ars Grammatica*, including Priscian. *Concise History of the Language Sciences: From the Sumerians to the Cognitivists*. Koerner, Ernst Frideryk Konrad, Asher, Ronald Eaton (eds.). Cambridge: Elsevier Science, 115–118.
14. Ūīķauka, Pēteris. 1934a. *Grieķu gramatika*. I. *Skaņu un formu mācība, ar īsu pielikumu par grieķu dialektiem*. 2. izd. Rīga: Latvijas Vidusskolu skolotāju kooperatīva izdevums.
15. Ūīķauka, Pēteris. 1934b. *Grieķu gramatika*. II. *Sintakse*. Rīga: Latvijas Vidusskolu skolotāju kooperatīvs.
16. Lausberg, Heinrich. 1998. *Handbook of Literary Rhetoric: A Foundation for Literary Study*. Leiden, Boston, Köln: Brill.

17. Law, Vivien. 2003. *The History of Linguistics in Europe: from Plato to 1600*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Lezdiņš, Jānis. 1949. *Vox Latina*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
19. Lezdiņš, Jānis. 1953. *Elementa Latina*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
20. Lezdiņš, Jānis. 1956. *Elementa Latina II*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
21. Lezdiņš, Jānis. 1962. *Studia Latina*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
22. Mecelerus, Iohannes. 1569. *Primae Grammatices Graecae partis rudimenta, olim quidem per Iohannem Mecelerum edita. Iam vero per Antonium Nigrum medicum locupletata*. Lipsiae: Per Haeredes Valentini Papae. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=MDdnAAAACAAJ&pg=PP7&lpg=PP7&dq=Meceleri+rudimenta+graecae&source=bl&ots=d7seXxCcD7&sig=ACfU3U1F2Fboh_fecHI-gu4hx2hHkeOCeIA&hl=lv&sa=X&ved=2ahUKEwilhbOoxfXiAhXB26QKHergCY4Q6AEwAXoECAGQAQ#v=onepage&q=Meceleri%20rudimenta%20graecae&f=false.
23. *Orationes tres: e quibus duae honoratissima dignitate, tum sapientia et virtute ornatisimorum D. D. Scholarcharum Nicolai Ekii, Proconsulis et Davidis Hilchen, Syndici, tertia Joannis Rivii, cum solenni et publico ritu produceretur ad demandatam sibi ab Amplissimo Senatu inspectionem scholasticam subeundam. Habitae in restitutione seu instauratione Scholae Rigensis*. 1597. Rigae Livonum: Officina Typographica Nicolai Mollini.
24. Paparinska, Vita, Bērziņa, Gita. 2009. Klasiskās filoloģijas vieta un loma Latvijas Universitātē. *Filoloģijas un mākslas zinātnes Latvijas Universitātē 1919–2009. Procesi un personības*. Cimdīņa, Ausma (sast.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 31–38.
25. *Pensa lectionum Lycei Imperatorii a tempore Consecrationis die XI Julii Anno MDCCXXXIII Solemni ritu peractae, et deinceps, trimestribus Spatiis pertractata*. F.25. Ms.251. R2780.
26. Posselius, Johannes. 1580. *Syntaxis Graeca. Postremo recognita*. Witerbergae: Excudebant haeredes Johannis Cratonis. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=kS08AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
27. Posselius, Johannes. 1594. *Syntaxis Graeca, utilissimis exemplis illustrata, nunc vero recens aucta et emendatius edita*. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=thE8AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
28. Rāta, Anna. 1967. *Latīņu valodas kurss*. Rīga: Zvaigzne.
29. Rāta, Anna. 1983. *Īss sengrieķu valodas kurss*. Rīga: Zvaigzne.
30. Rāta, Anna. 1991. *Latīņu valoda juristiem*. Rīga: Zvaigzne.
31. Roba, Elza, Altemente, Jevgenija. 1965. *Lingua Latina pro medicis*. Rīga: Liesma.
32. Skujīņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
33. Strads, Māris. 2014. *Lingua Latina*. Rīga: Jumava.
34. Wagner, David L. 1983. *The Seven Liberal Arts in the Middle Ages*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
35. Zutis, Konstantīns. 1937. *Latīņu gramatika. I. Fonētika un morfoloģija*. Rīga: Zemnieka domas.
36. Zutis, Konstantīns. 1938. *Latīņu gramatika. II. Sintakse*. Rīga: Zemnieka domas.

Summary

In European culture in general and educational history particularly, the role played by ancient culture heritage and its medium – classical languages cannot be overestimated. The Baltic region with Riga as one of its metropolises is to be regarded as a part of European culture and education and as an heir of its values and ideas cultivated through more than two thousand years.

In the 16th century, Riga educational establishments following the tendencies and models of Europe also introduce *studia humanitatis* in their curricula allotting a stable place for Latin and Greek. Both classical languages together with ancient Greek and Latin texts serve the highest goal of *humanitas* – to provide the members of the society with all-round substantial education. Thus, the acquisition of Latin and Greek becomes an essential part of classical education in Riga up to the first half of the 20th century.

The importance of each of these explicitly inflexional languages exerting dominant similarities in their grammatical structure is equally valuable and both serve the same goal, and beginning with the 16th century they are taught similarly – as academic disciplines.

The basis of this similarity lies in the grammatical structure of Latin and Greek, and the acquisition of each language is based upon detailed and consequent cognition of grammar. In Riga educational establishments, grammar expounding, and interpretation of both classical languages is stable without fundamental changes through many centuries up to even the 21st century. Probably, it can be explained by the fact that such an approach is appropriate to teaching classical languages to those whose native language also belongs to the group of inflexional languages. In addition, the goals for the acquisition of Latin and Greek set forward in each respective period in the educational history of Riga should always be kept in mind.

Initially profound acquisition of the grammatical basis of classical languages permits to comprehend their structure and to conceive through comparison also other similar modern Indo-European languages, which allows to discern deeper and more in detail universal typological similarities in different languages, as well as to perceive differences more clearly. Such an approach to Latin and Greek widens significantly linguistic competence, develops logical and critical thinking and fosters general intellectual development.

Keywords: grammar; Latin; Ancient Greek; classical education; educational history of Riga; grammatical structure.